

נשותיו ובניו של ר' יוסף קארו בפרספקטיבה היסטוריוסופית

על מאמר לא ידוע(?) של ר' יוסף קארו ומשמעויותיו

משה אידל

שתי מגמות שונות מתבלטות בכתביהם של מקובלי צפת במאה השש־עשרה. האחת, מגמתה בניית שיטות קבליות מקיפות ביותר, וכתביהם של ר' משה קורדובירו ותלמידיו מצד אחד, ושל ר' יצחק לוריא אשכנזי ותלמידיו מצד שני יעידו. באחרת, המקבילה למגמה זו, עולה בעצמה הנטייה להדגיש את היסודות האישיים כחלק מהבנה חדשה של הקבלה. חיבורים משל ר' אלעזר אזכרי, ר' יוסף קארו, ר' חיים ויטאל ואף דיונים רבים הקשורים באר"י עצמו, מעידים על מגמה זו ועל התפנית שבה.¹ לעתים, הקבלה הופכת לאמצעי להבנת גורלה של אישיות זו או אחרת, הרבה מעבר למה שידוע לנו ממקורות קודמים.² דוגמה נוספת לשילוב מעין זה מצויה בדברים המובאים בחיבור אנונימי, שנכתב ככל הנראה בפולין באמצע המאה השבע־עשרה. אנו קוראים שם:

המגיד הגיד להרב מורי"ק [מורנו ורבנו רבי יוסף קארו] ז"ל בעל חיבור ב"י [בית יוסף] איך א"א [אי אפשר] למלכות בית דוד לצאת מבכור ולא מן שני כ"א [כי אם] משלישי ואילך. ולכך הי' [ה] ער בכור יהודא רע בעיני ה'. לא מפני חטא, כ"א [כי אם] שלא הי' [ה] ראוי לצאת ממנו מלכות בית דוד. וכן

* עיקרי הדברים נאמרו בהרצאה בקונגרס האיגוד העולמי למדעי היהדות בשנת תשמ"ט. הרצאה בנושא דומה נישאה גם בידי ד"ר מור אלטשולר.

1 על יומנו של אזכרי ראה במיוחד מ' פכטר, *מילי דשמיא לר' אלעזר אזכרי*, תל אביב, תשנ"א. על הפנייה בקבלה הצפתית אל היסודות האישיים ראה M. Idel, "On Mobility, Individuals and Groups: Prolegomenon for a Sociological Approach to Sixteenth-Century Kabbalah", *Kabbalah*, 3 (1988), pp. 145–176.

2 ראה את הזיקה בין שחיטת בהמה מסויימת וגלגול של קרוב משפחה בבהמה זו לפי כמה מסורות שמקורן בצפת: מ' אידל, "ר' יהודה חליוה וחיבורו ספר צפנת פענח", *שלם*, ד (תשמ"ד), עמ' 146–147.

אונן. ונתגלגלו שניהם אונן בפרץ וער בזרח, ולכך רצה ער לצאת ראשון ואונן תקף בו לומר כי אעפ"י [אף על פי] שיצא עכשיו מ"מ [מכל מקום] יהי' [ה] שני לבטן. אבל אונן יהי' [ה] עכשיו שלישי שבתחיל' [ה] הי' [ה] שני ועכשיו ג' [שלישי] ע"ש [על שום] שאותם היו מגולגלים ג' פעמים והשלימו מעשיהם וחזרו ונתגלגלו. א"כ [אם כן] אלו ודאי לא יחטאו שלא נתגלגלו רק להשלים הדור³ אז ודאי לא ימותו כשהם קטנים.⁴

לא מצאתי מקבילה מדויקת בנוסחי ספר "מגיד מישרים" לדברים אלה, אך נראה סביר להניח כי אכן אלו דברים השייכים לחיבור זה. הקרבה הרבה בין האמור במובאה דלעיל לדברים המצויים בספר "מגיד מישרים" מאששת לדעתי את בעלותו של ר' יוסף קארו על המאמר. הקרבה היא כה רבה עד שאפשר להעלות גם את האפשרות כי לפנינו מעין סיכום שנעשה בידי מקובל מאוחר שמתמצת עיקרון חשוב המסביר בצורה ברורה דיונים אחדים בספרו של ר' יוסף קארו. בין אם אכן מובאה לפנינו ובין אם זוהי הערה סיכומית המבליטה עיקרון מסוים על פי מה שנאמר בנוסחים הידועים של "מגיד מישרים", משמעותו של עיקרון זה ותפקידו בהגותו של מרן ראויים לדעתי לעיון מיוחד.

הנימוקים לקביעתו זו של המגיד בדבר טבעם של בני יהודה מצויים בפרשת וישב בספר "מגיד מישרים": מלכות בית דוד איננה יכולה להיבנות מער – כיוון שהוא בכור ולכן הוא אינו שלם: "וידיע דבוכרא לאו שלים איהו".⁵ ר' יוסף קארו מדגיש "ער לא הוי ביה חובה" – דהיינו הוא לא חטא, אלא בטבעו הוא לא מצא חן בעיני ה' "ומשום הכי לא כתיב ביה 'ויעש הרע בעיני ה'", אלא 'ויהי ער בכור יהוד' רע בעיני ה'".⁶ לגבי אונן – חטאו בהשחתת הזרע גרם להדחתו והדבר פשוט. אולם ר' יוסף קארו מחריף את העניין ברומזו כי הקב"ה רצה מלכתחילה,

3 זהו אחד הנימוקים להסבר גלגול נשמותיהם של אנשי מעלה, שלא נאה לייחס להם חטאים. ראה, למשל, **מגיד מישרים** (הוצאת אורח), ירושלים תש"ך, עמ' מב: "לאשלמא דרא" בהקשר למותם של הקטנים. והשווה גם לדעתו של מקובל בן התקופה, הרדב"ז, שנידונה אצל ג' שלום, **פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה**, תירגם י' בן שלמה, ירושלים תשל"ו, עמ' 332–333 וראה גם אצל ר' חיים ויטאל בספרו **ליקוטי תורה** על פרשת שמות. על תפיסת הגלגול אצל קארו ומקורותיה ראה רי"צ ורבלובסקי, ר' **יוסף קארו, בעל הלכה ומקובל**, תירגם יאיר צורן, ירושלים תשנ"ו, עמ' 222–238 (להלן: ורבלובסקי, קארו).

4 ראה ספר **דברים עתיקים**, כ"י אוקספורד-בודליאנה 1563, דף 266ב. חיבור זה טרם זכה לתשומת לב המחקר והוא עשוי להעשיר את ידיעותינו על תולדות הקבלה. כך, למשל, מסתבר כי למרות היקפו הרחב של החיבור קשה למצוא בו השפעה משמעותית של הקבלה הלוריאנית. מובאה זו, כרבות אחרות אצל מקובלים אחרים המביאים את דברי ר' יוסף קארו, מתייחסת לכוח המתגלה כ"מגיד". אולם, בחיבורו של ר' יוסף קארו עצמו, מונח זה הוא נדיר ביותר ויש להתייחס בזהירות לשימוש בלתי מובחן בו במחקר ואכמ"ל.

5 **מגיד מישרים**, עמ' לו.

6 שם.

לבנות את מלכות בית דוד מיהודה ותמר דווקא.⁷ משום כך שני האחים התגלגלו בזרח ופרץ.⁸ רעיון זה רווח בקבלה ואין צורך להביא ראיות לדבר. אולם נראה כי ר' יוסף קארו מדגיש נקודה מסוימת שטרם מצאתיה במקורות הקבליים: זרח לא יצא ראשון – כיוון שגם ממנו לא תיבנה המלכות, אלא מן הבן השלישי שנולד אחרי ער ואונן – הרי הוא פרץ, שפרץ את דרכו והפך לשלישי. דומה, כי העובדה שטרם מצאתי מקורות למהלך האסכאטולוגי המיוחד של מאורעות הקשורים לשני זוגות של אחים, איננה מקרית: "הכוח המתגלה" טוען במפורש כי סודות עליונים אלה אינם נמצאים בשום ספר.⁹

הדגשת העיקרון כי השלישי הוא המעולה, מופיעה גם בסוגיה אחרת, שהיא קרובה לענייננו. בראשית הפרשה שאנו דנים בה, וישב, אנו קוראים: "הלא אודעתך בשבת שעבר רזין דתרין נשי קמית". והשתא אתינא לאודעתך רזא דהאי איתתא תליתאה".¹⁰

הסוד הקשור לרעייתו השלישית של ר' יוסף קארו הוא כפי שנאמר בהמשך למשפט הנ"ל: "דהאי אתתא הות בזמן עבר זכר ת"ח [תלמיד חכם] כשר".¹¹ בהמשך הדיון, גורס ר' יוסף קארו כי הקב"ה יכניס בנשמת האשה השלישית ניצוצות של נקבה כדי שהיא תוכל ללדת. בהקשר זה הוא מציין שוב כי: "נשמתה היא נשמת זכר כי היא היתה תמר וכבר אמרתי שנשמת תמר היתה נשמת זכר".¹² רעיון זה חוזר עוד פעמיים בהמשך.¹³ ללמדנו, כי הטענה שהבאנו לעיל כי הקב"ה רצה שמלכות בית דוד תיבנה דווקא מתמר איננה נעדרת רקע אישי; הרי אשתו הייתה "תמר".

נעבור עתה לגילוי אחר של הכוח המתגלה. בריש פרשת וארא נאמר: "הלא

7 שם.

8 שם. ראה בטקסט קבלי מוקדם יחסית שנדפס אצל גרשם שלום באוסף מאמריו **שדים רוחות ונשמות** (בעריכת א' ליבס), ירושלים תשס"ד, עמ' 191. כפי שמסתבר, ר' יוסף קארו מצא את רעיון הגלגול של בני יהודה בחומר מחוג הרמב"ן, והוא מצטט, כפי שנראה בהמשך, במפורש את הרשב"א. ראה **מגיד מישורים**, עמ' לא. על מרכזיות תורת הגלגול בחוג הרמב"ן ראה מ' אידל, ר' **מנחם רקאנטי המקובל**, ב, פרק 19, תל אביב (בדפוס); idem, "The Secret of Impregnation as Metempsychosis in Kabbalah", A. Assmann and J. Assmann (eds.), *Verwandlungen, Archäologie der literarischen Kommunikation*, München 2006, pp. 349–359. וראה

גם לקמן, הערה 20.

9 מגיד מישורים, עמ' לו.

10 שם, עמ' ל.

11 שם. ההדגשה על חשיבותו של יהודה במהלך שיסתיים בהופעתה של הדמות המשיחית, קשורה ככל הנראה גם בעובדה כי אחד מבניו הצעירים של ר' יוסף קארו נקרא בשם יהודה.

12 שם. ראה גם שם, עמ' לא.

13 שם, עמ' לא–לב.

אודעתיו רזא דגלגולא דידך ורזא דנשך".¹⁴ בהמשך מזכיר המגיד עונש שר' יוסף קארו נענש בשבת כאשר שני בניו מתו ביום זה יחד עם שתי אימותיהם.¹⁵ ללמדנו, כי אשתו השלישית של קארו, שהיא גלגולה של תמר, תהיה, כנאמר על ידי הכוח המתגלה, מיועדת להיות אמן של בנים בני קיימא. סבורני, כי זיהויה של אישה זו כתמר קשורה להבנת ר' יוסף קארו את בניית מלכות בית דוד מתמר ויהודה, לאחר שמתו שני בניו של יהודה שהיו נשואים לה. מסתבר מדברי הכוח המתגלה שמאשתו השלישית יוולד בן, המתואר על ידי המגיד כ"בן האמור ברות".¹⁶

שוב אנחנו קוראים: "אבל אני אעשה שיתנוצצו בה נצוצות מנשמת נקבה... וזהו 'ויתן ה' לך הריון ותלד בן'".¹⁷ האמור ברות... שנשמתה היה נשמת זכר...".¹⁸ רעיון זה נזכר שוב בקשר לשרה, שגם לה הייתה נשמת זכר, אך לבסוף ילדה בן. גם אשתו של ר' יוסף קארו – כתמר ושרה – התקשתה ללדת "והנה סבת עכבת לידת אשתך זהו בסבת נשמת שניכם נשמת זכר".¹⁹ מעל ומעבר לאינטרפרטציה המקראית ומתן המשמעות לקורות בני משפחתו, מעגן ר' יוסף קארו את פרשנותו בממד התאוסופי שהוא מקנה לסיפור המקראי. ער ואונן מתפרשים כסמלים לספירות הראשונות מחד גיסא ולמלכי אדם שמתו מאידך גיסא:

וענין ער ואונן נעלם מאד כמו שכתב הרשב"א בחיר ה' שלא ניתן ליאמר אלא מן הפה לאוזן²⁰ ואני אמסרנו לך. דע כי הוא בסוד המלכים אשר מלכו

14 שם, עמ' מח.

15 שם, עמ' מט. על פרשת מותם של שני הבנים הראשונים ראה ורבלובסקי, קארו, עמ' 96; י' הקר, "גאון ודיכאון – קטבים בהווייתם הרוחנית והחברתית של יוצאי ספרד ופורטוגאל באימפריה העות'מאנית", ר' בונפיל, מ' בן-ששון וי' הקר (עורכים), **תרבות וחברה בתולדות ישראל בימי הביניים**, קובץ מאמרים לזכרו של חיים הילל בן ששון, ירושלים תשמ"ט, עמ' 556–558; מ' בניהו, **יוסף בחירי, מרן רבי יוסף קארו**, ירושלים תשנ"א, עמ' שכג–שכד.

16 מגיד מישרים, עמ' ל.

17 רות ד, יג.

18 מגיד מישרים, עמ' לא–לב. המונח "ניצוצות" בהקשר לחלקי הנשמה בזיקה לסוד העיבור מצוי כבר בחוג הרמב"ן. ראה שלום (לעיל, הערה 3), עמ' 325–327. על התפתחותה של תפיסה זו ראה שם, עמ' 332–333, 341–342 וכמו כן את המסורות מחוג הרמב"ן ששלום הביא באוסף מאמריו (לעיל, הערה 8), עמ' 191.

19 שם, עמ' לב. ראה גם, הקר (לעיל, הערה 15), עמ' 557 והערה 46; ורבלובסקי, קארו, עמ' 232–233; בניהו (לעיל, הערה 15), עמ' שכד–שכה.

20 זהו נוסח המזכיר את דברי הרמב"ן אודות מסירת הקבלה, ולדעתי גם תוכן הדברים משקפים את דעת הרמב"ן, ראה לעיל, הערה 8. ראה במיוחד את הדיונים של ר' שם טוב אבן גאון, המביא בספרו **כתר שם טוב** הן את דברי הרמב"ן על כורח במסירה בעל פה בלבד של סודות העיבור (מושג קרוב למה שנחשב לגלגול) – וכן הוא מזכיר את הרשב"א בהקשר לדיון הנוגע ל"מחשבת אונן". ראה כ"י פאריס, הספרייה הלאומית 774, דף 82–83א8. דבריו של ר' שם

בארץ אדום,²¹ כי ער ואונן רומזים לכתר וחכמה, ומה שאמר "וימיתוהו ה'" וכן "וימת גם אותו", הוא כענין מיתה האמורה במלכים שמלכו בארץ אדום.²²

אחד הפירושים המקובלים למיתוס המלכים שמלכו באדום המצוי בספר הזוהר גורס כי מדובר במאורע שהתרחש לפני התהוות מערכת הספירות. מן הרמזים שבאידרות מתברר כי מדובר בהתהוות השורשים של הדין, או הרע, לפני הופעת מערכת הספירות.²³ כיוון זה מוצא את ביטוי גם אצל ר' יוסף קארו. ער הוא רע, וגם אונן עשה מעשה רע. כיוון שהמיתה נזכרת במפורש בהקשר לתולדותיהם, מקשר ר' יוסף קארו את גורלם לגורל המלכים שמתו. אולם הבנת מהותם של הבנים כרע מוחלט, או כמקור של הרע, איננו מצוי אצל ר' יוסף קארו. בהמשך לציטוט הנ"ל הוא כותב: "שראה שאי אפשר לעולם להתקיים בהנהגתם לרוב התעלמותם וקדושתם ובוזה תבין למה דקדק לומר שהיה בכור יהודה". "רוב התעלמותם וקדושתם" הן הסיבות למיתתם. כפי שמסתבר בהמשך, שני הבנים מציינים כוחות ספירתיים שאינם יכולים להנהיג את העולם. ללמדנו כי מעלתם, ולא גריעותם, גרמה למיתתם. ער היה רע בעיני ה' לא משום שחטא, אלא כיוון שבעיני ה' הוא לא היה מתאים להנהיג את העולם ולהיות מקור למלכות בית דוד. גם השחתת הזרע בידי אונן מתפרשת כאן פירוש אליגורי "ומה שאמר 'שיחת ארצה' הוא לומר שאי אפשר לעולם להתנהג לבדה שאם כן לא היה קיום לעולם".

המבנה של המאורעות הקשורים לבני יהודה וצאצאיו האחרים משקפים, לדעת ר' יוסף קארו, את מהותה של מערכת הספירות: שלוש הספירות העליונות אינן קשורות להנהגת העולם. על הנהגת העולם מופקדות שבע הספירות התחתונות, משום כך משקפים דווקא פרץ וזרח את הספירות הראשונות שמנהיגות את העולם: חסד וגבורה. מכאן, שיש לדקדק בהגדרת טבעם של בני יהודה הראשונים:

טוב הועתקו בפירוש התורה של ר' מנחם ריקאנטי, פרשת וישב, ירושלים תשכ"א, דף לה, ע"ג-ע"ד.

21 בראשית לו, לא.

22 מגיד מישרים, עמ' לא.

23 על סוגיית הופעתם של כוחות הנחשבים לרעים לפני הספירות הקדושות ראה מ' אידל, "המחשבה הרעה של האל", תרביץ, מט (תש"ס), עמ' 356-364. על תפיסה זו בספר הזוהר ראה ישעיה תשבי, "לבירור נתיבי ההגשמה וההפשטה בקבלה", נתיבי אמונה ומינוח, רמת גן 1964, עמ' 25-26. במיוחד חשובה כרקע להגותו של ר' יוסף קארו הזיקה בין טיהור המחשבה העליונה, מות המלכים ותורת הגלגול, עליה עמד יהודה ליבס, בנספח למאמרו "כיצד נתחבר ספר הזוהר", יוסף דן (עורך), ספר הזוהר ודורו, ירושלים תשמ"ט, עמ' 66-68. על המקורות הקדומים של התפיסה העוסקת בקדימת הופעתם של עשרה כוחות רעים לפני עשרה כוחות טובים המצויים כבר בספרות הפסודיקלמנטית ארחיב במקום אחר.

הם נתפסים כרעים רק באופן יחסי, דהיינו ביחסם אל העולם, אך אין הם רעים במהותם, כדרך שתפסו המקובלים את מלכי אדום. לדעת ר' יוסף קארו, מעלתם היא היא שגרמה להסתלקותם.

יש להדגיש כי לפנינו פרשנות שיש לה קרבה לדעתו של ר' משה קורדובירו על המלכים שמתו.²⁴ שני המקובלים גורסים כי המלכים אינם אישים רעים במהותם ודווקא הצד האידאלי שבהם גורם לאי יכולתם להתממש בתהליכים נמוכים יותר. אולם, השוני בין המקובלים אינו פחות חשוב: אצל ר' יוסף קארו, המלכים ער ואונן התממשו מבחינה היסטורית, כפי שהספירות העליונות מתקיימות מבחינה על-זמנית. אולם, הם אינם יכולים להשתתף בבנייתם של שלבים נמוכים יותר. דומה כי ר' יוסף קארו מציג פרשנות למיתוס המפורסם של המלכים שמתו המצויה, מבחינה פנומנולוגית, אי-שם בין תפיסתו של ר' משה קורדובירו ובין זו של האר"י, ומן הראוי להתחשב בפרשנותו, שככל הנראה קודמת בזמן לזו של שני המקובלים הצפתיים האחרים.²⁵ הימצאותו של פירוש מעין זה חשוב להבנת התהליכים האינטלקטואליים הקשורים בהעדפת פירוש זה או אחר של מיתוס המלכים שמתו.

עיון בפרשנות הקבלית למהותם של ער ואונן מלמד כי דעתו של ר' יוסף קארו בנושא זה חריגה. בספר הזהר ובקבלה הלוריאנית מתוארים שני הבנים כרעים בטבעם ומדגישים באופן ברור את חטאם, בעקבות התלמוד.²⁶ לא כן אצל ר' יוסף קארו; הוא משתדל למעט ביסוד הרע שטמון היה לפי המסורת בשני הבנים. לדעתי נובעת מגמה פרשנית זו מן הזיקה, המודעת או הלא-מודעת, בינם לבין שני בניו שמתו.

נמצא שבקטע שבספר **דברים עתיקים** יש עדות מפורטת למדי ומרשימה בתוכנה לקריאה בו זמנית של המקרא והביוגרפיה האישית של ר' יוסף קארו בפרספקטיבה היסטוריוסופית. בדומה לחבריו המקובלים בצפת, ר' יוסף קארו מבין את פרטי המאורעות הפוקדים אותו כבעלי ממד היסטורי-לאומי. בייחוד, תופסת תורת הגלגול מקום מרכזי בשיזור המאורעות במקרא ובהווה, בתוך חוקיות אחת. אם הטקסט שניתחנו לעיל נתחבר בזמן שהותו של קארו בבלקאן או בטורקיה האירופית הרי הוא מקדים את תפיסת הגלגול כמפתח עיקרי להיסטוריה, כפי שהוא התפתח באזור זה בחיבור "גליא רזא", המבוסס כולו על קריאה "גלגולית" של מאורעות שונים.²⁷ אולם סביר יותר להניח כי מדובר בטקסט מאוחר, השייך לתקופת שהותו של ר' יוסף קארו בצפת. מסקנה זו בדבר קיומה של ראייה רחבה

24 ראה תשבי, שם.

25 על ניתוח של מיתוס זה ראה תשבי, שם, עמ' 23–30. ראה גם ורבלובסקי, קארו, עמ' 240.

26 יבמות לד ע"ב.

27 ראה G. Scholem, *Major Trends in Jewish Mysticism*, New York 1967, pp. 283–284; ר' אליאור,

"המאבק על מעמדה של הקבלה במאה ה־20", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, א (תשמ"א), עמ' 177–190. יש להעיר כי הפירוש על דרך הגלגול מצוי בצורה מובהקת כבר

יותר של ההיסטוריה בהקשר לתורת הגלגול מבוססת על מקורות נוספים שלא ראו אור, והם עשויים להצביע על העובדה שאף ר' יוסף קארו אינו המחדש של תפיסה אקטואליסטית של פיענוח גלגולי המקרא, אלא לפנינו יישום של שיטה קיימת.

להבנה ההיסטוריוסופית של מהותן של דמויות היסטוריות-מקראיות אצל ר' יוסף קארו יש נימה משיחית ברורה. אולם, כפי שראינו, אין הוא מזכיר בהקשר לטענתו המובלעת, שום מאורע היסטורי או לאומי כסיבה להולדת הבן השלישי שלו יועד תפקיד משיחי. אפשר להבין את הטענה בדבר תפקידו זה של הבן הנ"ל כניסיון להתדמות לדמויות מקראיות, ועל ידי כך להאציל משמעות לחיי הפרט – או ביתר דיוק – לאסונותיו האישיים של ר' יוסף קארו. כך יהפכו מות שני בניו – ומותן של שתי נשותיו הראשונות, לתמרורי דרך להולדתה של דמות מיוחדת הקשורה לגאולה, הוא הבן השלישי יהודה.

כיון שטרם הצלחתי לגלות בספרות הקבלית את הטענה העקרונית כי המשיח ייוולד דווקא מן הילד השלישי, אני מניח כי עיקרון זה הינו חידושו של ר' יוסף קארו עצמו, שהשליך את פרטי אסונו האישי אל המקרא מחד גיסא, ואל ההיסטוריה המשיחית, מאידך גיסא. ובלשון אחרת: הספקולציה המשיחית היא – במקרה של ר' יוסף קארו – תוצאה של מתח אישי עצום, שהגיע לידי ניסוח עיוני כעיקרון המסביר את מותם של בני יהודה במקרא מחד גיסא, ולהקניית תפקיד מיוחד לעצמו כהורה של דמות משיחית, ומכאן כאביו של בן של קיימא,²⁸ מאידך גיסא. בסיפא של המאמר שהבאנו לעיל מספר דברים עתיקים, ההדגשה כי ההסבר מניח את אי-היתכנות מותו של הבן השלישי בקטנותו, בולטת מאד: "ודאי לא ימותו כשהם קטנים".

ללמדנו כי אפשר להצביע בצורה ברורה למדי על זיקה משמעותית בין תפיסה משיחית חדשה זו שיצר ר' יוסף קארו ובין מאורעות מסויימים ומכריעים בביוגרפיה שלו, מאורעות שאינם קשורים במובהק לא בגירוש ספרד, ולא במהלך היסטורי לאומי אחר.²⁹ הסברו של המגיד למותם של בניו ונשותיו של מרן מהווה, לדעתי, חלק מהתמודדות של המקובל הזה עם אסון משפחתי באמצעות תפיסה קבלית שהייתה קיימת, אך הוא מפתח אותה בצורה מיוחדת. כידוע מאז מחקרו

בשלהי המאה השלוש-עשרה בכתבי ר' יוסף קארו הבא משושן הבירה והשפעתם ניכרת אצל ר' מנחם ריקנאטי.

28 סביר מאד להניח כי חששו של מרן כי ילך לעולמו ללא בן מועצם על ידי התפיסה הקבלית, המצויה בצורה מודגשת בספר הזוהר ובמרומו גם בחוג הרמב"ן, הגורסת שמי שלא הניח אחריו בן לא יזכה להיכנס לגן עדן או למחיצתו של הקב"ה. ראה, למשל, את החומר הרב בנושא זה שאסף ריקנאטי, פירוש התורה, דף לה, ע"ג-ע"ד.

29 על הצורך לעיין היטב בחייו הרוחניים של המשיח לשם הבנת התפתחותו כמשיח ציבורי

ראה M. Idel, *Messianic Mystics*, New Haven 1998, passim

של י' הקר, תופעת מותם של בנים צעירים הייתה נפוצה במשפחות היהודים באימפריה העות'מאנית במהלך המאה השש-עשרה, והיא העסיקה רבות אישים שונים.³⁰ אולם דומה כי רק בגילוייו של ר' יוסף קארו אפשר למצוא ניסיון להקנות לאסונו האישי של המקובל משמעות משיחית.³¹ שאלות כגון מדוע אין אשתו השלישית מתעברת ממנו, מוצאות את פתרונן בעזרתה של אותה מערכת הסברית כמו שאלת אופיו המשיחי של הבן השלישי.³² אפשר לכלול את דיוניו האסכאטולוגיים האלה של מרן כחלק ממה שהוגדר כתפקיד של התגברות על המוות שממלאת האפוקליפסה.³³

מבחינה זו חורגים תפקידיהם של הגילויים אודות בניו מאישור דברים שהמקובל יכול היה להשיגם בדרך "רציונלית".³⁴ סביר להניח כי גם עליית חשיבותה של תורת גלגול הנשמות במאה השש-עשרה קשורה יותר בפתרון בעיית הפרט, מאשר בהפנמת טראומת הגירוש.³⁵

גילויי המגיד עוסקים אפוא לא רק בעניינים קבליים-תאוסופיים, מוסריים או מיסטיים אלא, כפי שראינו, גם בעניינים משפחתיים: גורל נשותיו ובניו. מקבילה מעניינת לכך מצויה ב"ספר המשיב", שם מוסר הקב"ה למקובל האנונימי פרטים הנחוצים לריפוי של המקובל והוראות הנוגעות לשני בניו של מקובל זה.³⁶

30 ראה הקר (לעיל, הערה 15), עמ' 547–555.

31 השווה למשל לדבריו של אזכרי בנושא הצאצאים, שנידונו אצל הקר, שם, עמ' 559–561.

32 ראה מגיד מישורים, עמ' ל–לא.

33 ראה J.J. Collins, "Apocalyptic Eschatology as the Transcendence of Death", *Catholic Biblical Quarterly*, 36 (1974), pp. 21–43. אינני גורס כאן כי כל דיוניו האסכאטולוגיים של קארו ניתנים להסבר אחד ודבריי כאן שואפים להסביר רק סוגיה מאוד מסוימת. על נושאים אסכאטולוגיים אחרים אצל מחבר זה, ראה אידל (לעיל, הערה 27), לפי המפתח Karo. ראה גם ר' אליאור, "ר' יוסף קארו ור' ישראל בעל שם טוב; מטמורפוזה מיסטית, השראה קבלית והפנמה רוחנית", *תרביץ*, סה (תשנ"ו), עמ' 671–709.

34 השווה לדעתו של ורבלובסקי, קארו, עמ' 267.

35 ראה שלום (לעיל, הערה 27), עמ' 249–250, 280, 283–284.

36 ראה כ"י המבורג-לוי 152, דף 15א, שם נזכרת אשתו של המקובל האנונימי. על כתב יד זה ראה מ' אידל, "עיונים בשיטתו של בעל 'ספר המשיב'", *ספונות*, סדרה חדשה, ספר שני (יז) (1983), עמ' 188–192. על מקבילות בין ספר מגיד מישורים ובין ספר המשיב ראה שם, עמ' 213, 216, 217, 222, 223.